

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46

Ekim 2016 October 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ZAMAN EKLERİNİN KİPSEL VE ZAMANSAL YÖNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**
**AN EVALUATION FROM A MODAL AND TEMPORAL PERSPECTIVE OF TENSE SUFFIXES IN THE
TURKISH OF TURKEY**

Serdal KARA*

Öz

Zaman ekleri zaman, kip ve görünüş özelliği gösterebilmektedir. Zaman eklerinin kip ve zaman değerlerinin doğru bir şekilde verilmesi görünüş özelliğinin de ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu nedenle yaptığımız çalışmada zaman eklerinin kipsel ve zamansal yönleri esas alınarak birlikte zaman ve kip bildirmedikleri durumlarda ekin hangi işlevde olduğunu gösterebilmek için zaman zaman görünüş özelliği üzerinde de durulmuştur.

Çalışmada zaman ekleri ile ilgili temel yaklaşımlar verildikten sonra bu görüşler ışığında zaman ekleri kendi bağlamı içinde değerlendirilip zaman ve kip değerleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak yapılan çalışma zaman eklerinin olası bütün kullanımlarını değil makale sınırları içinde örnek olabilecek kullanımları ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zaman Ekleri, Zaman, Kip, Görünüş, Bağlam.

Abstract

The tense suffixes can express time, mode and aspect. In order to give the mode and tense values of the tense suffixes in a correct fashion one must also define the specific aspect.

In this study we will therefore not only focus on the mode and tense values of tense suffixes but also sometimes on the aspect in order to be able to show which function a suffix has in cases where tense and mode is not indicated. After the basic approaches to tense suffixes have been presented the tense suffixes will be evaluated in their own context in the light of these approaches and it will be attempted to define the tense and mode values. As it would lead too far to discuss all uses of tense suffixes only selected examples will be given.

Keywords: Tense Suffixes, Time, Mode, Aspect, Context.

Giriş

Dış dünyada birbiri ardınca meydana gelen olay ve durumlardaki değişim ve gelişmeler yoluyla algılayabildiğimiz gerçek (doğal) zaman, aynı zaman da içsel/zihinsel bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü zihinde meydana gelen değişimler ve farkındalıklar da zamanın algılanmasını sağlamaktadır (Örtem, 2014: 123-124). İnsanların olay ve durumlar karşısında zaman algıları farklılık gösterebilmekte, gerçekleşen bir olayın zaman algısı insanların psikolojik durumu ve yaşadığı kültürel çevreye bağlı olarak değişkenlik arz edebilmektedir. Bu açıdan bakınca zaman algısının öznel olduğu da söylenebilir.

Zaman ve kip anlayışındaki farklı yaklaşımlar zaman eklerinin fonksiyonları ile ilgili farklı değerlendirmelere neden olmuştur. Bu görüşlere bakıldığında bir ekin birden fazla fonksiyonu olabileceği görüşünün yanı sıra tek ek/ tek işlev anlayışı da görülmektedir. Ayrıca kipi zamandan bağımsız ele alan araştırmacılar olduğu gibi zaman ve kipi birlikte ele alan görüşler de bulunmaktadır. Aynı şekilde birleşik çekimli fiillerde hangi ekin zaman veya kip bildirdiği ya da her iki ekin de kip ve zaman anlamı taşıyıp taşıyamayacağı konuları da tartışmalar arasındadır. Bu tür çekimli fiillerin her iki ekini de zaman ve kip eki olarak kabul eden yaklaşımların yanı sıra ikinci eki zaman, birinci eki kip kabul eden yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bunun aksine ikinci eki kip, birinci eki zaman eki olarak kabul eden görüşler de yer almaktadır. Ya da bir ekin basit veya birleşik çekimli fiillerde farklı fonksiyonlarda kabul edilip edilmeyeceği de tartışmalar arasında görülmektedir. Ayrıca bir fiilin birleşik zaman bildirip bildiremeyeceği ise ayrı bir tartışma konusudur.

Zaman Ekleri Üzerine Başlıca Yaklaşımlar

Zaman ile ilgili tanımlara bakıldığında başlangıç ve sonu olmayan soyut bir süre, akış (Gencan, 2001: 302; Üstünova, 2005: 188), başı ve sonu olmayan bir çizgi (Korkmaz, 2009: 570), insanların olayların akışında hissettiği, dış dünyada kaydedilen değişikliklerin gözlemlendiği fiziksel bir fenomen (Malkoç, 2011:1075) olarak görülmektedir. İnsanların olay ve durumların değişim ve gelişmelerine bağlı olarak algıladığı gerçek (doğal) zaman her dilde farklı şekilde yansıtılmaktadır. Birçok Avrupa dili zamanı geçmiş

* Yrd. Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

/ geçmiş dışı olarak ayırırken, Yeni Gine dili olan Huada gelecek / gelecek dışı ayırımına gitmektedir (Uzun, 2004:153). Fiil zamanı bulunmayan Çince, Malayca ve eski klasik İbranice gibi dillerde zaman, zaman zarfları ile belirtilmektedir (Malkoç, 2011:1076). Dillerde farklı şekilde görülen fiil zamanı ile ilgili Comrie, “*fiil zaman, bir olayın fiziksel zaman içerisinde konuşlandırılmış gramatikal ifadedir*” (Akt. Malkoç, 2011: 1077) tanımlamasını yaparken, McGilvray, konuşma zamanı ile olay zamanı arasındaki ilişki olarak tanımlamaktadır (Akt. Akşehirli, 2010: 21). Klein ise fiil zamanını topik zaman ile konuşma zamanı arasındaki ilişki olarak görürken (Akt. Malkoç, 2011: 1079) Muharrem Ergin “*fiilin gösterdiği hareketin hangi zamanda yapıldığını veya olduğunu ifade eden gramer kategorisi*” (Ergin, 2012: 133-134) olarak tanımlamaktadır. Zeynep Korkmaz fiilde zamanı *fiilin gösterdiği oluş ve kılışın başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren bir gramer kategorisi* (Korkmaz, 2009: 570) olarak tanımlar.

Eklemeli bir dil olan Türkiye Türkçesinde zaman, dilin tipolojisine bağlı olarak zamanı gösteren dilin sözlüksel öğelerinin yanı sıra eklerle de aktarılmaktadır. Ancak çekimli bir fiilde zaman eklerinin fonksiyonları ile ilgili farklı yaklaşımlar gözlemlenmektedir. Bunda yukarıda verilen fiil zaman anlayışındaki farklılıkların yanı sıra kiple ilgili genel bir kabulün olmayışı da bir etken olarak zikredilebilir.

Doğan Aksan kipi, “*konuşan ya da yazan kişinin eylemle ilgili öznel davranışını, amacını, yorumunu ortaya koyan bir dilbilgisel ulam*” (Aksan, 2009: 190) olarak tanımlarken, Nadir Engin Uzun, “*konuşucunun önermeye kattığı tutumu sunan kategori*” (Uzun, 2004: 150) şeklinde tanımlamaktadır. Fatma Erkan Akerson- S. N. Şeyda Ozil de “*konuşmacının dile getirdiği önerme hakkındaki yorumu*” şeklinde benzer tanım yapmaktadır (Akerson-Ozil, 2015: 235). Dikkat edilirse her üç tanımlamada da kip konuşucu odaklı konuşucunun tutum, davranış ve amacını gösteren dilbilgisel bir kategori olarak görülmektedir. Öte yandan Ergin, kipi fiilde ifade edilen hareketin nasıl yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisi olarak tanımlamaktadır (Ergin, 2012: 133). Korkmaz’a göre ise kip (mood), “*kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimidir*” (Korkmaz, 2009: 569). Bununla birlikte Agop Dilaçar’da kişisel duygular, psikolojik koşullar ve ruh durumu öne çıkmakta ve kip şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal ulam*” (Dilaçar, 1971: 106). Bu tanımların yanı sıra kip ve kiplik kavramlarını ayrı ele alan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Nesrin Günay özne ile nesne arasındaki ilişkinin kiplik, kipliğin dilde ifade edilmiş biçiminin ise kip olduğunu belirtir (Günay, 2014: 532). İmran Karabağ da benzer bir yaklaşımla kip ile kiplik kavramlarını ayırmakta cümlenin haber görevini üstlendiğini, fiilin ise kiplik görevini yerine getirdiğini ifade etmektedir (Karabağ, 2000: 275). Kip ile kiplik kavramlarını ayrı değerlendiren Ahmet Benzer ise kipin nesnel, konuşucu için atanmış bir değer ve “buyruk, istek, dilek-şart, gereklilik” eklerinin kip ekleri olduğunu belirtmekte, kiplikte ise konuşucunun atanmış değil seçilmiş ekleri kullandığını, kipliğin öznel ve kipe oranla sayısının daha fazla olduğunu dile getirmektedir (Benzer, 2012: 112).

Ayrıca kipleri sadece eylem çerçevesinde algılamak ve sadece eyleme özgü bir olgu olarak kabul etmenin yeterli olmadığı düşüncesini taşıyan araştırmacılar da bulunmaktadır (Kocaman, 1980-1981: 81; Günay, 2014: 530; Sebzecioğlu, 2004: 21)

Bir kısmı yukarıda verilen zaman ve kip anlayışındaki farklı yaklaşımlar zaman eklerinin fonksiyonları ile ilgili farklı değerlendirmelere neden olmuştur. Bunların başında Türkiye Türkçesi üzerine yazılmış gramer kitapları gelmektedir.

Tahsin Banguoğlu’nun “Türkçenin Grameri” adlı çalışmasında, kipi, zaman (varsa tarz) ve şahıs eklerine bağlı olarak fiillerde meydana geldiği görüşü (Banguoğlu, 2000: 441) Zeynep Korkmaz’da biraz daha farklılaşmakta, zamanın doğrudan kiple ilgisi olmadığı, ancak fiildeki kipi zaman ekleri ile kendi varlığını ortaya koyabildiğini, kipi şekil + zaman kavramlarının birleştiği olduğunu düşüncesine dönüştür (Korkmaz, 2009: 569-570). Muharrem Ergin ise Korkmaz’ın tanımlamasına yakın bir kip tanımlaması (Ergin, 2012: 133) bulunmasına rağmen zaman eklerini kipten bağımsız düşünmemekte, kip ve zaman kategorilerinin ortak olduğunu, zaman eklerinin hem şekil hem de zaman ifade eden kip ekleri olduğunu belirtmektedir. Ergin fiil kök veya gövdelerinde zaman kategorisinin ayrı bir çekim şekli ile değil, kip şekillerinin bir kısmı ile karşılandığını, ayrıca kip eklerinin bir kısmının da zaman ekleri olduğunu vurgulamaktadır (Ergin, 2012: 134). Tahir Nejat Gencan, Muhittin Bilgin ve M. Kaya Bilgegil de zamanı kipten bağımsız düşünmemekte ve zaman eklerini kip eki olarak kabul etmektedirler (Gencan, 2001: 325; Bilgin, 2002: 167; Bilgegil, 1963: 264). Bunların yanı sıra Nurettin Koç da eylem kök ve gövdesine getirilen ilk ekin zaman kavramının yanı sıra kip de belirttiğini ifade eder (Koç, 1996: 302). Bilgegil ayrıca haber kipleri dışında dilek kiplerinin de gizli veya açık bir zaman anlamı taşıdığını belirtmekte bu nedenle de “emir, istek, gereklilik” kiplerinin gelecek zaman; dilek- şart kiplerinin ise anlamına göre farklı zaman bildirebileceğini ifade etmektedir (Bilgegil, 1963: 263-264). Bununla birlikte Banguoğlu ise uyarı kipleri başlığı altında dilek-

şart, istek ve gereklilik kipinin gelecek zaman, buyuru kipinin ise şimdiki zaman bildirdiğini dolayısıyla basit bildirme tarzında dokuz kip ya da dokuz zaman bulunduğunu belirtmektedir (Banguoğlu, 2000: 443).

Banguoğlu, Korkmaz, Ergin, Gencan, Bilgin ve Bilgegil'in birleşik çekimli fiillerde zaman ve kip ile ilgili görüşlerinde de farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Korkmaz, birleşik kipli fiillerin gramer kitaplarında birleşik zamanlı kipler terimi ile karşılandığını, ancak burada iki ayrı zamanın değil tek bir zamanın söz konusu olduğunu belirtmekte ve bunlardan birinci ekin kişinin tutum ve davranışı ile ilgili olan şekil ve tarz eki olduğunu, zaman bildirme işlevinin ise "i-" ek fiiline gelen ek üzerinde olduğunu öne sürmektedir (Korkmaz, 2009: 732). Fiilde zamanı salt ve görelî zaman olarak ikiye ayıran Banguoğlu ise, görelî zamanda zamanın hareket noktasının şimdiki zamandan, yani konuşucunun konuştuğu andan başka bir plana aktarıldığını belirtmekte ve örnek olarak verdiği "geliyordu" birleşik çekimli fiilde iki zaman eki olduğunu, ikinci ekin şimdiki zaman fiilini geçmişte bir plana aktarmış olmasından dolayı artık bir "tarz" eki olduğunu ifade etmektedir (Banguoğlu, 2000: 443). Ergin ise birleşik çekimli fiillerde iki şekil ve zaman ifadesinin bulunduğunu yazmaktadır (Ergin, 2012: 320). Birleşik çekimlerin hikâye şeklinin hikâye etmenin yanı sıra zaman eki olduğunu da belirten Ergin, rivayet şeklinin ise ekin zaman değil, anlatma ve sonradan farkına varma işleviyle yer aldığını, bu nedenle de birleşik çekimlerdeki bu ekin zaman değil şekil eki olduğunu vurgulamaktadır (Ergin, 2012: 323-324). Gencan, Bilgin ve Bilgegil ise birleşik çekimli fiillerde eylemlerin çift kip ve zamanlı olduğunu belirtmektedirler (Gencan, 2001: 384; Bilgin, 2002: 392; Bilgegil, 1963: 271). Ayrıca Gencan ve Bilgin zaman eklerinin kendi zamanları dışında farklı zaman ve kip özellikleri taşımalarını anlam kayması olarak görmektedirler (Gencan, 2001: 407-410; Bilgin, 2002: 374-377).

Yukarıdaki görüşlerden farklı olarak Agop Dilaçar, kip sınıflandırılmasında zaman kipi şeklindeki (şimdiki zaman kipi, geniş zaman kipi, gelecek zaman kipi gibi) terimlerin yanlış olduğunu, kipi zamanla hiçbir ilgisinin bulunmadığını, zamanın sadece vakti, kipi ise ruh durumunu anlattığını belirtmektedir (Dilaçar, 1971: 107). Yine kipi belli bir eke bağlı olmadığı, çeşitli ek ve anlatım şekilleriyle belirtilebildiğini dile getiren Dilaçar, ruh durumları sayısınca kipi olduğunu ifade eder (Dilaçar, 1971: 107). Dilaçar, eklerin çeşitli görevleri olduğunu belirtmekte zamanı, zorunlu ve koşulsuz olarak belli eklerle (-miş, -di gibi) bağlamanın, bunlara belli görevler yüklemenin doğru olmayacağını öne sürmektedir (Dilaçar, 1971: 111-112). Bir ekin farklı görevleri olabileceğini göstermek için "Babam gelmiştir." örneğini veren Dilaçar, ekin "tamamlanmış şimdilik" belirttiğini, geçmişini düşünmeden "Babam buradadır" anlaşılması gerektiğini (Dilaçar, 1971: 113-114); "anlatıldığına göre, bu adam eskiden bir aktörmüş, sonra bir yazar olmuş, bir takım piyesler ortaya koymuş, daha sonra yine tiyatroya dönmüş" örneğinde ise "-miş" ekinin zamanla birlikte söylenti kipini de gösterdiğini belirtir (Dilaçar, 1971: 114). Daha sonra "Ben o kitabı sana verdi idim" örneğinde "-di"li geçmişin kesinlik belirttiğini, "Ben o kitabı sana vermiştim" örneğinde ise "-miş"li geçmişin belirsizlik ifade ettiğini yazar (Dilaçar, 1971: 114). Dilaçar'ın "tamamlanmış şimdilik" zamanını Muzaffer Malkoç "perfect aspect" olarak görmektedir. Konu ile ilgili olarak "Selma gelmiş. Babamla bahçede çay içiyor" örneğini vermekte ve olay zamanının konuşma zamanına göre geçmişte olduğunu, ancak örnekte "-miş" ekinin kip (modal) anlamı taşımadığını topik zaman ile konuşma zamanının kesiştiği, yani konuşucunun şimdiki zamandaki bir durumu dile getirdiğini, "Selma'nın burada olduğu" bilgisini verdiğini, buna bağlı olarak da olay zamanı ile topik zaman arasındaki bu ilişkinin perfect aspect'i verdiğini belirtmektedir (Malkoç, 2004:113). Malkoç ayrıca "-di" ve "-miş" eklerinin zaman ve aspekt birleşimi olan zaman şekilleri olduğunu vurgulamakta (Malkoç, 2004: 115) "imiş" ile "-miş" ekinin birbirine karıştırıldığını "-miş" in zaman, "imiş" in ise kip (modal) eki olduğunu belirtmektedir (Malkoç, 2004: 115).

Doğan Aksan da Dilaçar gibi bir ekin bir ya da birden çok işlevi olduğunu belirtmekte, ayrıca eklemeli bir dil olan Türkçede zaman, görünüş ve kiplerin doğrudan doğruya soneklerle dile getirilmesinden dolayı da bu eklerin daha da bir önem kazandığını belirtmektedir (Aksan, 2009: 166). Ancak yukarıda örneğe dayalı olarak Dilaçar'ın "-miş"li geçmişin belirsizlik ifade ettiği görüşünden farklı olarak Aksan, [-miş + -Dİ] yapısında "-miş" ekinin yalın zamandaki işlevini kaybettiğini, yapılan eylem veya gerçekleşen işe konuşucunun tanık olduğunu bildirmektedir (Aksan, 2009: 196). Ayrıca birleşik çekimli fiillerde rivayet birleşik çekiminde birinci ekin zaman anlamını koruduğunu "-miş" ekinin ise rivayet görevinde kullanıldığını belirtmektedir (Aksan, 2009: 197). Ancak hikâye birleşik çekiminde birinci ekin fonksiyonu ile ilgili yaklaşımı değişmekte [-(İ)yor + -Dİ] birleşik ekinin geçmişte bir süreklilik bildirdiği (Aksan, 2009: 195), [-EcEk + -Dİ] yapısının ise geçmişte geçen ileriye dönük bir tasarlama anlattığını vurgulamaktadır (Aksan, 2009: 196). [-(İ)r + -Dİ] çekiminin ise sürekli gerçekleşen bir eylemin anlatışında kullanıldığını ve [-(İ)yor + -Dİ] birleşik ekine göre bu sürekliliğin daha belirgin olduğunu ifade etmektedir (Aksan, 2009: 196-197). Aksan gibi Fatma Erkman Akerson ile Şeyda Ozil'in ortaklaşa yaptıkları çalışmada fiil çekim eklerinin çok işlevli olduğu, fiillerde zaman, görünüş ve kip işlevlerinin çoğunlukla aynı eklerle gösterildiği belirtilmektedir (Akerson-Ozil, 2015: 231, 241). Ayrıca zaman, görünüş ve kip anlatımlarının dışavurum aşamasında çoğunlukla iç içe geçtiği de ifade edilmekte (Akerson-Ozil, 2015: 223), ancak bağlam aracılığıyla gerçek değerlerinin ortaya çıkacağı dile getirilmektedir (Akerson-Ozil, 2015: 241). Çalışmada

zaman dilimlenmiş ve dilimlenmemiş olarak iki kısma ayrılmaktadır. Konuşma anı merkeze alınarak yapılan sınıflandırmada şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman dilimlenmiş zaman içinde, geniş zaman ise dilimlenmemiş zaman içinde gösterilmektedir (Akerson-Ozil, 2015: 224). Basit çekimli fiiller için yapılan bu sınıflandırma sonrası birleşik çekimlerde hareket noktasının değiştiği ve bu hareket noktasına göre geçmiş veya gelecek zaman hareket noktası olarak kabul edilmekte ve fiile gelen birinci ek de bu hareket noktasına göre zaman anlamı taşımaktadır. Mesela "*Sınavdan bir gün önce de erkenden kalk-tıydı*" örneğinde "geçmişte geçmiş" zaman anlamı olduğu belirtilmektedir (Akerson-Ozil, 2015: 224-225). Bu hareket noktasına dayalı yaklaşım Tahsin Banguoğlu'nun görelî zaman anlayışına benzemesine karşın, Banguoğlu'nda birinci ek zaman eki iken ikinci ek tarz eki olarak görülmektedir.

Zaman eklerine yukarıda belirtilen görüşlerden farklı yaklaşan Nadir Engin Uzun, modern çalışmalarda birleşik çekimlerde "imek" eylemine gelen "-di"nin zaman bildirdiği konusunda görüş birliği bulunduğu, ancak yalın çekimlerde "-di"nin hem bitmişlik hem de geçmiş zaman aktardığı anlayışını (tek biçimlenme çok işlev) eleştirmektedir. Çekimli dillerde olabilecek bu durumun eklemeli bir dil olan Türkçe için söz konusu olamayacağını belirtmektedir (Uzun, 2004: 163). Bu nedenle de fiillerle ilgili genel yaklaşımlarda görülen tek ek/çok işlev ilkesine karşı tek ek/tek işlev ilkesini benimsemekte, eklerin bildirdiği zamanı ise geçmiş ve geçmiş dışı olarak aktarmaktadır. Ayrıca zamanın birleştiği olamayacağını belirten Uzun (Uzun, 2004: 158-159), "-AcAk" (tahmin), "-Ar" (olasılık) ve "-mİş" (rivayet) eklerini kip; "-(I)yor" (sürme), "-DI" (bitme) eklerini ise görünüş eki olarak kabul etmekte, birleşik çekimlere gelen "-DI" ile geçmiş dışı sıfır ekini ise zaman eki olarak görmektedir. Bu arada kip ekleri için sürme ve bitme olmayan "başlamama" bildiren bir sıfır görünüş ekini öne sürmekte, bunun yanı sıra tahmin, olasılık ve rivayet bildirmeyen "olgusal" bir sıfır kip ekinden de söz etmektedir (Uzun, 2004: 163-166). Uzun gibi Gürer Gülsevin de birleşik çekimli bir fiilin birden fazla zaman bildiremeyeceği görüşünde olup fiillerde çoğunlukla birinci ekin kip, "i-" fiili üzerine gelen ekin ise zaman bildirdiğini belirtmektedir (Gülsevin, s.2-3, http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/gulsevin_02.pdf Erişim Tarihi: 26.04.2016).

Nadir Engin Uzun'un tek ek/ tek işlev görüşüne karşın Kerime Üstünova zaman eklerinin aynı zamanda şekil ekleri olduğunu ve bu eklerin zamanın yanı sıra görünüş ve kip işlevlerinin de bulunduğunu ifade eder (Üstünova, 2005: 189). Üstünova ayrıca bir çekimli eylem ya da eylemsinin gerçekleşebilmesi için eylemi yapan ve eylemin yapılma zamanının olmazsa olmaz bir şart olduğunu belirtmektedir (Üstünova, 2005: 188).

Yukarıdaki çalışmaların dışında Hans Reichenbach'ın referans zaman anlayışını esas alarak Türkiye Türkçesinde konuşma, olay ve referans zaman ilişkisini inceleyen Soner Akşehirli, Reichenbach'ın konuşma zamanı ve olay zamanı dışında üçüncü bir zaman olarak gördüğü referans zamanının gerçek konuşma zamanı dışında kurmaca zaman noktasına verilen bir ad olduğunu ifade etmektedir (Akşehirli, 2010: 25-26). Konu ile ilgili olarak "*Ahmet uyandıığında kardeşi gitmişti*" örneğini veren Akşehirli, "*Ahmet'in uyandığı zaman*"ın referans zamanı olduğunu (Akşehirli, 2010: 26), "*Yaşlı gözlerle uzaklara bakıyordu.*" cümlesinde ise konuşma zamanına göre "-DI" ekinin geçmiş, "-(I)yor"un ise referans zamanına göre şimdiki zamanı gösterdiğini belirtmektedir (Akşehirli, 2010: 27). Yani konuşucu hem geçmiş hem de şimdiki zamanda olayı görebileceği bir konumda yer almaktadır. Akşehirli, "*Olay nasıl olmuş?*" sorusuna ise "*Çocuk yola çıkıyor, karşından hızla bir araba geliyor.*" cevabını vermekte, olay ve referans zamanının özdeş ve konuşma zamanından önce olduğu, "-(I)yor" ekinin ise geçmiş zamanı belirttiğini ifade etmektedir (Akşehirli, 2010: 35). Reichenbach'ın referans (gönderme) zaman anlayışını eleştiren Ahmet Benzer, bu yaklaşımın farklı ve kusurlu anlaşılmalara ve "şimdiki zamanın hikâyesi" gibi adlandırmalara neden olduğunu, Türkçe fiil zaman anlayışlarını anlama ve yorumlamada yararlı olamayacağını belirtmektedir (Benzer, 2012: 20).

Referans zaman dışında bir başka zaman anlayışı olarak Klein'in topik zaman anlayışını görmekteyiz. Konu ile ilgili çalışan Muzaffer Malkoç, Klein'in üç zaman ölçütü olan konuşma zamanı, olay zamanı, topik zaman ilişkisinde konuşma zamanı ile topik zaman arasındaki ilişkinin zaman, topik zaman ile olay zamanı arasındaki ilişkinin aspekt olduğunu belirtir (Malkoç, 2004: 107). "*Selma çay içiyordu*" cümlesinde çekimli zaman ekinin sadece topik zamanın konuşma anından önce olduğu bilgisini verdiği, ancak tam olarak zamansal yerini göstermediğini cümle "*Eve geldiğim zaman Selma çay içiyordu*" şeklinde ifadelendirildiğinde topik zamanın "*eve geldiğim zaman*" olarak belirtildiğini dile getirmektedir (Malkoç, 2004: 109-110). Malkoç ayrıca Reichenbach'ın referans zaman anlayışını eleştirmekte, Reichenbach'ın referans zamanının konuşucunun zaman eksenî üzerinde bir nokta seçtiğini ve olayı bu noktadan tasvir ettiğini, basit çekimli fiillerle örneklendirdiği Reichenbach'ın fiziksel zaman anlayışının bu tür çekimli fiillerde yeterli olduğunu, ancak farklı fiil zaman kipleri (birleşik çekimli fiil) için öne sürdüğü referans zaman anlayışının anlaşılır bir şekilde açıklanmadığını belirtmektedir (Malkoç, 2011: 1078-1079). Ayrıca Reichenbach'ın yöntemiyle birçok aspekt anlamının birbirinden ayırmanın güç olduğunu bu nedenle de Klein tarafından bu yöntemin eleştirildiğini (Malkoç, 2004: 108), bunun yerine Klein'in topik zaman terimini kullandığını ve

zaman eklerinin fiziksel zaman diliminde olayları değil topik zamanı gösterdiğini belirtmektedir(Malkoç, 2011: 1079).

Malkoç, çekimli bir fiilin; zaman kipi mi, yoksa tasarlama kipi mi olduğunu belirlerken, Radtke'nin görüşünden hareketle fiilin morfolojik yapısının yanı sıra çekimli fiilin semantik özelliğinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ayrıca vurgular (Malkoç, 2011: 1077).

Yukarıda belirtilen görüşlere bakıldığında genel dilbilgisi kitaplarında zaman kipten bağımsız düşünülmemekte, zaman eklerinin kip ekleri olduğu vurgulanmakta, basit ve birleşik çekimlerde zaman eklerinin zamanın yanı sıra kip de belirttiği ifade edilmektedir. Dilbilgisi kitaplarında bu genel yaklaşım Ergin'in hikâye birleşik çekim anlayışında da devam etmekte, ancak rivayet birleşik çekimli fiil anlayışında ikinci ek zamandan ziyade kip eki olarak kabul edilmektedir. Banguoğlu'nda ise fiil birleşik çekimlerinde ikinci ek kip (tarz) eki olarak kabul edilirken, Korkmaz'da birinci ek kip, ikinci ek zaman eki olarak görülmektedir. Dilbilgisi kitaplarında görülen bu farklı yaklaşımları diğer çalışmalarda da görmekteyiz. Aksan, Dilaçar gibi araştırmacıların bir ekin birden fazla işlevi olabilir görüşü Uzun'da tek ek /tek işlev anlayışına dönüşür. Ayrıca Uzun, Gülsevin gibi araştırmacılar bir fiilin birden fazla zaman bildiremeyeceği anlayışına karşın, referans zaman anlayışında konuşucunun her iki zamanda olayı görebileceği bir konumda yer alması görüşü bulunmaktadır. Eyüp Bacanlı ise bir zaman işaretleyicisinin, aynı anda görünüş, kip, zamansal atıf veya kanıtsallık özelliklerini iletmesinin mümkün olduğunu bildirir (Bacanlı, 2008: 3).

Zaman Eklerini Kendi Bağlamında Değerlendirmek

Zaman eklerinin fonksiyonları kendi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Eklerin sadece şekilsel olarak ele alınması ve bu şekle göre bir kategoriye konulması ekin farklı bağlamlar içinde kazanacağı anlam ve fonksiyonların doğru bir şekilde tanımlanması ya da sınıflandırılması için yeterli değildir. Bu nedenle eklerin gerçek değerinin ortaya konulabilmesi ancak kendi bağlamı içinde mümkündür. Yukarıda zaman ekleri ile ilgili yaklaşımlarda görülen görüş ayrılıklarının nedenlerinden biri ekleri belli bir kategoriye sıkıştırmaya çalışmak, farklı örneklerde kendi bağlamı içinde farklı bir sınıflandırmaya yer vermemekten ileri gelmektedir. Çünkü zaman ekleri kendi bağlamında öne çıkmış fonksiyonuyla değerlendirilmelidir. Konuyu daha anlaşılır kılmak için örneklendirirsek;

- a) "Müzik dinlerken uyuyakalmışım"
- b) "Kendisine sorarsan güya üniversite okumuş"
- c) "Ali ders çalışmak için kütüphaneye gitmiş."

Yukarıdaki örneklere bakıldığında her üç örnekte de ekin kipsel fonksiyonu öne çıkmaktadır. (a) örneğinde ekin sonradan farkına varma, (b) örneğinde beğenmeme, inanmama, olanaksızlık, (c) örneğinde ise bilgilerin bir başkasından öğrenildiği bilgisi yer almaktadır. Tabii ki (b) örneğinde kipsel değer oluşmasında ekin dışında "güya" kelimesinin de yönlendirici etkisi inkar edilemez.

Aynı ekle ilgili "Kar yağmış" örneğinde ise "-muş" ekinin bir başkasından duyma, alay etme ya da sonradan farkına varma anlamlarından ziyade eylemin sonuç ve izlerinin konuşma anında görüldüğü bitmişlik anlamı öne çıkmaktadır. Muzaffer Malkoç'un "perfect aspect" olarak adlandırdığı ekin bu fonksiyonunu Dilaçar "tamamlanmış şimdilik" olarak görmektedir. Eyüp Bacanlı'nın Adalet Ağaoğlu'ndan alıntılacağı şu cümlede de ekin kipsel değerinden ziyade bitmişlik anlamı taşıdığı görülmektedir. "Ödeteceğim tabi. Niye kadın olduk ödetmedikten sonra? Değil mi ama?.. Anneciğime bile ödetmişim ben. Kocama mı ödetmeyeceğim?.." (Bacanlı, 2008: 13).

Ekin "i-" fiiline gelen "-DI" eki ile yapılmış birleşik çekimlerinde de aynı durumu görmek mümkündür. Mesela; "Odaya girdiğimde çocuk oyuncaklarını dağıtmıştı" ile "Odaya girdiğimde çocuk oyuncaklarını dağıtıyordu" örneklerini karşılaştırdığımızda eylemin konuşma zamanına göre geçmişte gerçekleştiği bilgisini "-DI" eki verirken, birinci örnekte "-mİş" eki eylemin "odaya girme" eyleminden önce bittiğini, ikinci örnekte "-(I)yor" eki eylemin "odaya girme" eyleminden önce başladığını ve devam ettiği bilgisini vermektedir. Yukarıdaki birleşik çekimli eylemlerde dikkat edilirse konuşma zamanına göre eylem birden fazla zamanda gerçekleşmemekte, tek bir zamanda (geçmiş zaman) gerçekleşmekte, zaman eki öncesi gelen "-mİş" eki bitmişlik, "-(I)yor" ekinin ise süreklilik anlamı verdiği görülmektedir.

Birleşik çekimli fiillerde "i-" fiiline gelen "-mİş" eki zaman değil, kipsel değeri ile kullanılmaktadır. Mesela; "Ali bugünlerde çok çalışıyormuş", "Yarın size gelecekmış", "Ahmet sigara içermiş", "Çalışırken yanlış yöntem izliyormuşum" gibi örneklerde "-mİş" eki sonradan farkına varma, söylenti kipinde kullanılmaktadır. Ergin de bu duruma dikkat çekmiş birleşik çekimlerdeki bu ekin zaman değil, şekil eki olduğunu belirtmiştir (Ergin, 2012: 323).

"-DI" eki ise bilindiği üzere gerek basit gerekse de birleşik çekimlerde geçmiş zaman anlamı taşımakta eylemin konuşma zamanı öncesi yönüne işaret etmektedir. "Ali dün geldi", "Kitap okumayı severdi", "Rüyamda seni görüyordum" gibi cümlelerde ek konuşma zamanından öncesine atıf yapmakta geçmiş zamanı göstermektedir. Ek konuşma anı öncesi geçmiş zaman anlamı taşısa da her zaman bu geçmiş

zaman anlamı bulunmayabilir. Mesela “Diyelim ki yarın yola çıktık” gibi bir cümlede “yarın” zaman zarfıyla kullanılan ek, eylemin zamansal yönüne değil, varsayımsal olarak eylemin gerçekleşmiş, bitmiş yönüne işaret etmektedir. “İşte geldik” örneğinde ise konuşma anına göndermede bulunulmakta, “işte geldik, şimdi buradayız” gibi bir anlam verilmekte, eylemin konuşma anında gerçekleşmiş, bitmiş olduğunu göstermektedir. Uzun da aynı şekilde bu cümlede ekin zaman değil bitmişlik yönüne işaret ettiğini bildirmektedir (Uzun, 2004: 164).

Geniş zaman ile ilgili anlatımlara bakıldığında ise daha çok genel geçer ifadelerde, alışkanlık, yineleme ya da süreklilik bildiren cümlelerde, atasözlerinde vb. ifadelerde kullanıldığı görülmekte ve bu tür ifadelerin genel olarak geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman anlamları taşıdığı belirtilmektedir. Uzun da bu duruma dikkat çekmiş ve geniş zamanın aslında bu üç zamandan hiçbirine gönderimde bulunmadığını belirtmiştir (Uzun, 2004: 161). Konu ile ilgili daha çok “İki kere iki dört eder”, “Dünya kendi eksenini etrafında döner”, “Damlaya damlaya göl olur” gibi örnekler verilmekte ve geniş zamanın üç zamana da işaret ettiği belirtilmektedir. Ancak örneklere bakıldığında geniş zaman ekinin herhangi bir zamana atıfta bulunmadığı genel geçer bir durumu belirleme, bilgi verme anlamında kipsel bir değer taşıdığı görülmektedir. Bu duruma dikkat çeken Yavaş, Menges’in zamansız zaman(timeless tense) anlayışına da değinerek (Yavaş, 1979: 41) bu tür örneklerin hiçbirinin geçici bir süre için sınırlı olmadığını, eğer zaman söz konusu ise o zaman da geçmiş ve geleceği kapsayan uzun bir zaman yani bütün zamanın söz konusu olduğunu belirtmektedir (Yavaş, 1979: 42). Benzer bir yaklaşım da Dilaçar’da görülmekte ve bu tür cümleleri “saltık zamansızlık” olarak adlandırmaktadır (Dilaçar, 1971: 111). Günay ise atasözlerinin yükümlülükten bilgiye geçiş anlamı taşıyan kipsel bir değer taşıdığını vurgulamaktadır (Günay, 2014: 538).

Yukarıda belirtildiği gibi geniş zaman ekleri genel geçer ifadelerin yanı sıra bir eylemin sürekli yinelenmesi ya da belli bir alışkanlık anlamlarında da kullanılabilir. Mesela “Ben her sabah erkenden kalkar, spor yaparım.” cümlesinin bütününde bir bilgi verme anlamı görülmekle beraber belirli bir zamana işaret edilmemekte eylemin sürekli yapıldığı, yinelenildiği vurgulanmaktadır. “Ali sigara içer” örneğinde de ekin zaman işlevinden ziyade alışkanlık bildirdiği görülmektedir. Yavaş, bu tür alışkanlık ve süreklilik bildiren geniş zaman eklerinin görünüş bildirdiği görüşündedir (Yavaş, 1979: 43-46). Ayrıca geniş zaman eklerinin süreklilik anlamları birleşik çekimlerde daha net görülmektedir. Mesela; “Sık sık spor yapardı”, “Her zaman yüzmeye giderdi”, “Sürekli kitap okurdu” gibi cümlelerde ek süreklilik anlamında kullanılmakta; “sık sık, her zaman, sürekli” zarfları da eylemin zamansal yönünden ziyade; yinelenmesi, sürekli yapılması yönüne işaret etmektedir.

Geniş zamanın geçmiş zaman aktarımı ile ilgili olarak “Fatih Sultan Mehmet İstanbul’u 1453’te fetheder.” ya da “ Atatürk 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkar.” gibi geçmişte gerçekleşen olay ve durumlarla ilgili örnekler verilmektedir. Ancak örnek cümlelerde görüldüğü üzere eylemin geçmişte olduğu bilgisini 1453 ile 19 Mayıs 1919 tarihleri ile tarihi olaylar hakkındaki bilgimizden anlarız. Geniş zaman eki ise zamansal bir atıf yapmamakta, sadece tarihi bir olay hakkında bilgi verme anlamında kipsel bir değerde kullanılmaktadır. Ergin de geniş zamanın geçmişte başlayıp bitmiş bir hareket için kullanılmayacağını, tek başına da geçmiş zaman ifade edemeyeceğini belirtir (Ergin, 2012: 292). Zaten geniş zamanın “Az önce gelir, dün gelir” gibi örneklerde geçmiş zaman zarfları ile kullanılmaması da bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Konu ile ilgili çalışma yapan Günay da geniş zaman ekinin geçmiş zaman aktarımı olmadığını, bu yüzden de dün, on gün önce, beş yıl önce, geçen ay gibi yakın geçmiş zaman zarfları ile kullanılmadığını, fakat tarihi metinlerde geniş zaman ekinin kullanılabildiğini, ancak bu tür kullanımlarda da ek geçmiş zaman değil bilgi kipliği değerinde olduğunu belirtmektedir (Günay, 2014: 536-537). Ekin “ Yarın gelirim”, “Daha sonra belki bana derdini anlatırsın”, “İki gün sonra görüşürüz” gibi gelecek zaman zarfları ile de kullanılabildiği görülmektedir. Ekin bu tür kullanımlarında olasılık anlamı öne çıkarken; “Eve varınca bana haber verirsin” gibi bir cümlede istek anlamı görülmektedir. Tabii ki eklerin bu tür istek ve olasılık anlamları doğal anlamları gereği gelecek zaman anlamı taşımaktadır. Örnek cümlemizi “Bilgisayardan çok iyi anlarım ya da bilgisayardan çok iyi anlar” şeklinde oluşturduğumuzda ekin yeterlik işlevi ön plana çıkmakta, eylemin her iki cümlede farklı şahıslarla çekimlenmesinden dolayı da birinci cümle övünme, böbürlenme; ikinci cümle ise övme anlamında kullanılmaktadır. Şahıs eklerinin cümle içindeki bu fonksiyonundan dolayı Sebzecioğlu da cümle kipinin belirlenmesinde şahıs eklerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Sebzecioğlu, 2004: 27).

Şimdiki zaman eki “-(I)yor”un içsel olarak bir süreklilik anlamı taşıdığı ortadadır. Devam eden, bitmemiş olay ve durumların aktarımında kullanılan ekin zaman anlamı bağlamla belirlenebilmektedir. Talat Akaslan da bu duruma dikkat çekmiş, şimdiki zaman eki “-(I)yor”un içsel bir zaman değeri olmadığını, zamanının bağlamla belirlendiğini ve bütün zaman değerleri (şimdi, geçmiş, gelecek) ile kullanılabildiğini bu yüzden de şimdiki zaman eki olmadığını belirtmiştir (Akaslan, 2011: 2. dipnot). Mesela “ Ali çalışıyor ya da Ali ile üç yıldır görüşmüyoruz” örneklerinde ekin süreklilik işlevi zaman anlamının önüne geçmekte, eylemin konuşma anını da içine alacak şekilde konuşma anı öncesi başlayıp devam ettiği

bilgisi yer almaktadır. Örnek cümlemizi "Yarın Ankara'ya gidiyoruz" şeklinde oluşturduğumuzda "-(I)yor" eki "yarın" zaman zarfı ile gelecek zaman anlamı kazanmakta ve eylemin şimdiden başlayarak gelecekte gerçekleşeceği bilgisine kesinlik anlamı kazandırmaktadır. "Lütfen affet beni." "Tamam, affediyorum." şeklindeki bir diyalogda ise ekin şimdiki zaman anlamı öne çıkmaktadır. Bilgi vermek amacıyla genel geçer olay veya durumların ifadelendirilişinde de kullanılabilen ek, "İstanbul Boğazı Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlıyor" gibi bir cümlede kipsel değeri ile öne çıkmaktadır. "Her akşam uyumadan önce kitap okuyorum" cümlesinde ise ek belirli bir alışkanlığı göstermektedir. Bu örnek cümledeki fiil geniş zaman ekiyle "Her akşam uyumadan önce kitap okurum" şeklinde de çekimlenerek alışkanlık anlamı devam ettirilebilir. Ancak Acarlar'ın da belirttiği gibi her iki cümle arasında ince bir anlam ayrımı olmakta (Acarlar, 1969: 252) şimdiki zaman eki ile çekimlenen cümlede "bugünlerde kitap okuma alışkanlığı edinilirken" geniş zamanlı çekimli cümlede "çok daha önceden kitap okuma alışkanlığı olduğu bilgisi" yer almaktadır. Ekin "Unutma, sen de bizimle geliyorsun." gibi bir cümlede emir/istek anlamının öne çıktığı görülmektedir. İçsel olarak süreklilik anlamı taşıyan şimdiki zaman ekinin örneklerden de anlaşılacağı üzere bağlama göre fonksiyonlarından biri öne çıkmış olabilir. Ya da "Bak Ali okula gidiyor." cümlesinde olduğu gibi sürmekte olan bir eylemin konuşma anına da atıf yapılarak, ek hem görünüş hem de zaman eki olarak iki farklı işlevde aynı anda kullanılabilir.

Basit çekimlerde olduğu gibi birleşik çekimlerde de şimdiki zaman ekinin fonksiyonu bağlama göre farklılık gösterebilmektedir. Mesela; "Ben gittiğimde çalışıyordu / Ahmet gittiğinde çalışıyormuş." cümlelerinde ek süreklilik işleviyle kullanılırken; "İzlediğim filmde rehin alınan adam ölüyordu." gibi bir cümlede şimdiki zaman eki ne süreklilik ne de zaman eki olarak yer almış, bildirme göreviyle kipsel değerde kullanılmıştır. Bu cümlede eylemin zamanı "-DI" eki ile gösterilirken, "-(I)yor" eki "öl-" fiilinin sözlüksel anlamının da etkisiyle süreklilik anlamında kullanılmamakta bildirme göreviyle yer almaktadır.

Gelecek zaman ise konuşma zamanından sonra gerçekleşecek eylemlerin aktarımında kullanılır. "Yarın akşam bir kişi bu yarışmadan galip ayrılacak", "İki gün sonra ÖSYM sınavı yapılacak", "Birazdan güneş batacak" cümlelerinde eylemin konuşma zamanından sonra kesinlikle gerçekleşmesi beklenmektedir. Ayrıca bu cümlelerde gelecek zaman anlamının yanı sıra bildirme anlamı da görülmektedir. Ancak ek konuşma anı sonrası gerçekleşmemiş eylemleri belirttiği için kullanılan cümleye bağlı olarak ekin zaman anlamından ziyade tahmin, olasılık, niyet, istek gibi kipsel anlamları ön plana çıkmış olabilir: "Yarınki sınavda başarılı olacağım", "Şu kaldırımda yürüyen Ali olacak", "Bence maskenin arkasından Ayşe çıkacak" örneklerinde olduğu gibi. Muhittin Bilgin'in Ali Cengizkan'dan alıntılıdığı şu cümlede ise ek gereklilik anlamı taşımaktadır: "Tarihler yazmaz halkın ezildiğini / Bedreddini Nazımdan okuyacaksınız" (Bilgin, 2002: 376).

Ekin genel dilbilgisi kitaplarında gelecek zamanın hikâyesi olarak adlandırılan "-AcAktI" birleşik çekiminde ise niyet ve tasarı anlamlarını görebilmekteyiz. Mesela; "Pikniğe gidecektik, fakat misafir geldi." cümlesinde gerçekleşmemiş bir niyet söz konusudur. Cümleye "dün veya bugün" zaman zarfları eklenerek yirmi dört saatlik bir zaman tayin edilebilse de "-AcAk" eki bu birleşik yapıda eylemin tasarı halinde kaldığını, gerçekleşmemiş olduğunu bildirmektedir. Yani ek geçmişte bir gelecek zaman anlamından ziyade kipsel bir değer taşımaktadır. "-DI" eki de zaman zarflarına bağlı olarak uzak veya yakın bir geçmiş zaman anlamı katmaktadır. Örnek cümlemiz "Bu konuşmayı yarın yapacaktın, öyle demiştin." şeklinde oluşturulduğunda gerçekleşmemiş bir beklenti anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu cümlede "-DI" eki konuşma zamanı öncesi davranış, konuşma ya da bilgiye dayalı olarak geçmişte planlanan eylemin zamanını göstermekte, "-AcAk" eki ise eylemin gelecekte yapılmasına niyet edildiğini, eylemin konuşma zamanı sonrası gerçekleşmesinin beklenildiğini göstermektedir. Gülsevin de bu tür cümlelerde gerçekleşmemiş bir niyet kipinin bulunduğunu belirtir (Gülsevin, s. 3: 6. dipnot). "Az kalsın düşecektim" cümlesinde ise yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi geçmişte gerçekleşmemiş bir niyet ya da tasarı anlamı değil, geçmişte gerçekleşmesi olası olan ancak gerçekleşmemiş bir durum bildirilmektedir. Tabii ki bu kipsel anlamın ortaya çıkmasında "Az kalsın" ifadesinin yönlendirici etkisi bulunmaktadır. Bu tür kullanımlarının yanı sıra "-AcAk" ekinin emir kipinde ifadelerle kesinlik anlamı katabilmek için kullanıldığı da görülmektedir. Mesela; "Bu işleri sen bitireceksin", "Bundan sonra çalışacaksın" örneklerinde olduğu gibi.

Sonuç

Zaman ekleriyle ilgili verilen bütün yaklaşım ve değerlendirmelere bakıldığında zaman eklerinin fonksiyonlarıyla ilgili görüş birliği olmadığı ortadadır. Bunun temel nedeni zaman ve kip anlayışındaki farklılıklarla beraber, eklerin belirli bir kategoriye sığdırılmaya çalışılması, bağlam içinde kazandığı işlevlerin de bu kategori içinde değerlendirilmesinden ileri gelmektedir. Bu nedenle zaman eklerinin birden fazla fonksiyon taşıyabileceği gibi bağlama göre fonksiyonlardan birinin öne çıkabileceği ya da birden fazla fonksiyonun iç içe geçmiş aynı anda belirtebileceği göz ardı edilmemeli ve zaman ekleri kendi bağlamı içinde değerlendirilmelidir. Öte yandan zaman ekleri ile birlikte şahıs ekleri de kipsel değerlerin belirlenmesinde dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- ACARLAR, Kevser (1969). "Fiil Kiplerindeki Anlam Kaymalarının Nedenleri", *Türk Dili*, C: XX, Sayı: 213, s. 250-254
- AKASLAN, Talat (2011). -mAktA (VE -Iyor), *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4, p.331-352
- AKSAN, Doğan (2009). *Anlambilim / Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Engin Yayınları.
- AKŞEHİRLİ, Soner (2010). "Türkçe'de Konuşma Zamanı, Olay Zamanı Ve Referans Zamanı İlişkileri", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/4, p. 15-73
- BACANLI, Eyüp (2008). "Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf", *Bilig*, Sayı: 44, s. 1-24
- BANGUOĞLU, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- BENZER, Ahmet (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş Ve Kiplik*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- BİLGİLİ, M. Kaya (1963). *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.
- BİLGİN, Muhiittin (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- DİLAÇAR, Agop (1971). "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1971, Ankara: TDK Yayınları, s. 83-145
- ERGİN, Muharrem (2012). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Fatma ERKMAN AKERSON- S. N. Şeyda OZİL (2015). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, Ankara: TDK Yayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat (2001). *Dilbilgisi*, Ankara: Ayrac Yayınevi.
- GÜNAY, Nesrin (2014). "Türkçe'de -(A/I)r Biçimbiriminin Kiplik Anlam Alanları", *International Journal of Language Academy*, Volume 2/4, p. 529/545
- GÜLSEVİN, Gürer, "Türkiye Türkçesindeki Zaman Ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine", http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/gulsevin_02.pdf (26.04.2016)
- KARABAĞ, İmran (2000). "Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu", *Türk Dili*, Sayı: 585, s. 275-278
- KOCAMAN, Ahmet (1980-1981). "Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, [1983], s. 81-85
- KOÇ, Nurettin (1996). *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- KORKMAZ, ZEYNEP (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- MALKOÇ, Muzaffer (2004). "Di'li ve Miş'li Geçmiş Zaman", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 107-116
- MALKOÇ, Muzaffer (2011). "Dilbiliminde Zamanın Tanımı Ve İşlevi Nedir", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/3, p. 1075-1081
- ÖRDEM, Eser (2014). "Türkiye Türkçesinde Zaman Metaforları", *Dil Araştırmaları*, Sayı: 14, s. 119-136.
- SEBZECİOĞLU, Turgay (2004). "Türkçede Kip Kategorisi ve -yor Biçimbiriminin Kipsel Değeri", *Dil Dergisi*, Sayı: 124, s. 18-33
- UZUN, Nadir Engin (2004). *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları Türkçe Üzerine Tartışmalar*, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:39.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2005/2). "Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 9, s. 187-201.
- YAVAŞ, Feryal (1979). *The Turkish Aorist*, *Kansas Working Papers in Linguistics*, Volume 4/1, p. 41-49.